

Edyta Mianowska*

JAK BYĆ SZCZĘŚLIWYM I MIEĆ UDANE ŻYCIE? WARUNKI UDANEGO, SZCZĘŚLIWEGO ŻYCIA W OPINIACH STUDIUJĄCYCH I NIESTUDIUJĄCYCH MŁODYCH POLAKÓW

Przemiany polityczne, ekonomiczne, demograficzne oraz społeczno-kulturowe, których w ostatnich dziesięcioleciach doświadczały przemysłowe społeczeństwa, wywarły znaczący wpływ na proces stawania się ich dorosłym członkiem (Brzezińska i in. 2011; Grotowska-Leder i in. 2016; Szafraniec 2012). Krystyna Szafraniec (2011, s. 37) dynamikę tych zmian ujęła następująco: „najpierw młodość i dorosłość oderwały się od kategorii wiekowych, potem od ról społecznych i właściwych im stylów życia, a na koniec od charakterystyk psychologicznych i rozwojowych”. Społeczeństwa zaczęły przyzwalać na moratoria (edukacyjne, zawodowe, małżeńskie), które odmieniły tradycyjne wzorce życiowych biografii. W szczególności znacznemu wydłużeniu uległa faza przejściowa między adolescencją a dorosłością, a czas ten charakteryzowany jest obecnie jako okres nienormatywnych modeli życia (Bańka 2014, s. 305). Tym samym mieszczą się w nim różne przejawy odraczania zobowiązań partnerskich, rodzinnych i rodzicielskich oraz wydłużania okresu przygotowania zawodowego (Zagórska i in. 2012, s. 29-36).

Specyfikę tego okresu właściwą współczesnym społeczeństwom badacze starają się ująć w ramy teoretyczne i za pomocą zdekonstruowanej siatki pojęć zdefiniować i na nowo opisać procesy osiągania dorosłości (Grotowska-Leder i in. 2016). Jedną z takich propozycji jest koncepcja Jeffreya Arnetta. Badacz ten postuluje, by fazę życia przypadającą na wiek 18-25/29 lat traktować jako nowy okres rozwojowy i nazywać go okresem *stającej się dorosłości*. Wskazuje pięć dystynktywnych cech *stającej się dorosłości*: (1) poszukiwanie tożsamości (jakościowa eksploracja Ja), które koncentruje się przede wszystkim na eksperymentowaniu w obszarze bliskich związków partnerskich i miłości, w sferze pracy i jej funkcji oraz w sferze światopoglądu, (2) brak stabilności, (3) zainteresowanie sobą, (4) poczucie bycia pomiędzy, (5) poczucie możliwości (Marianowska 2013; Zagórska i in. 2012, s. 40-54).

Stająca się dorosłość różni się zarówno od fazy adolescencyjnej, jak i wczesnej dorosłości i jest najbardziej zróżnicowanym, najmniej ustrukturyzowanym okresem

* **Edyta Mianowska**, dr – Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii, Zakład Metodologii Badań Społecznych; e-mail: E.Mianowska@ips.uzgora.pl.

życia. Jest to pod wieloma względami okres intensywnych zmian, w który wpisane jest próbowanie różnych możliwości, podejmowanie wielu decyzji wpływających na dalsze życie. Okres poszukiwań, eksploracji, eksperymentowania nie przynosi jedynie pozytywnych doznań, towarzyszą mu porażki, niepowodzenia, wątpliwości i kryzysy (por. Klimkowska 2016; Wysocka 2013). Mimo to sytuacja, w której ma się świadomość pewnej tymczasowości, „testowania” dorosłości, przekonania o przyzwoleniu na sprawdzanie się w różnych rolach i jednocześnie koncentracji na sobie, wydaje się odpowiadać większości młodych ludzi i dawać im poczucie życiowej satysfakcji. Osoby będące w wieku 19-25 lat deklarują bowiem wysoki poziom zadowolenia z życia. Na stwierdzenie, że jest to okres bardzo pozytywnie wartościowany, pozwalają wyniki systematycznych badań nad jakością życia Polaków prowadzone do początku lat 90. ubiegłego wieku. W świetle tych diagnoz coraz więcej młodych Polaków w wieku 19-25 lat deklaruje, że wieździe bardzo szczęśliwe (2000 – 8,6%, 2015 – 20,4%) lub szczęśliwe życie (2000 – 65,9%, 2015 – 69,0%)¹, a wskaźniki te są wyższe niż wśród ogółu społeczeństwa².

Z tego względu istotne z poznawczego punktu widzenia wydaje się ustalenie, jakie czynniki młodzi ludzie będący w okresie *stającej się dorosłości* uznają za warunki szczęśliwego życia, co ich zdaniem pozwala osiągnąć szczęście i życiową pomyślność. Przekonania o tym, co pozwala być szczęśliwym i osiągnąć zadowolenie z życia, są o tyle ważne, że mogą kierować ludzkimi działaniami i poczynaniami wpływając na podejmowanie życiowych decyzji³ (Świda-Ziemba 1995, s. 20-24). Sądy te zasługują zatem na szczególną uwagę w przypadku ludzi młodych poszukujących własnych dróg życiowych. Pozwalają bowiem ustalić, do czego dążą w życiu, chcąc uczynić je szczęśliwym.

Jedną z ważnych decyzji w okresie *stającej się dorosłości* jest ta o kontynuowaniu nauki, a jej wielorakie konsekwencje mają znaczenie nie tylko dla tego okresu (Pauluk 2015). Wśród nich można ulokować wartościowanie życia w kategoriach szczęścia. Badania pokazują, że osoby, które podjęły studia, częściej deklarują, że są bardzo szczęśliwe⁴. Jednocześnie ukończenie studiów może mieć znaczenie również dla bycia

¹ Obliczenia własne na podstawie danych z Diagnozy Społecznej (2016).

² Dynamika oceny życia w kategoriach szczęścia wśród ogółu Polaków również charakteryzuje się tendencją wzrostową, coraz więcej osób ocenia swoje życie jako bardzo szczęśliwe (1991 – 3,7%, 2000 – 5,2%, 2015 – 10%) lub szczęśliwe (1991 – 61,0%, 2000 – 59,4%, 2015 – 70,3%) (Czapiński 2013, s. 162-165; 2015, s. 20).

³ Badania panelowe pokazują, że system wartości pozwala przewidzieć niektóre wydarzenia życiowe zależne od decyzji jednostki, np. ślub, rozwód, urodzenie dziecka (Czapiński i in. 2015, s. 224).

⁴ Obliczenia własne na podstawie danych z Diagnozy Społecznej (2016): młodzi studiujący dorosli: życie bardzo szczęśliwe (2000 – 6,3%, 2015 – 25,5%), życie szczęśliwe (2000 – 76,0%, 2015 – 66,7%); młodzi niestudiujący dorosli: życie bardzo szczęśliwe (2000 – 9,3%, 2015 – 18,2%), życie szczęśliwe (2000 – 62,6%, 2015 – 69,9%). Różnice między studiującymi i niestudiującymi w każdym roku badania były istotne statystycznie.

szczęśliwym w przyszłości. Badacze dowiedli bowiem, że między poczuciem szczęścia i wykształceniem istnieje korelacja. Wyjaśnia się ją tym, że poziom wykształcenia wpływa na dochód i status zawodowy, a oba te czynniki są korelatami szczęścia (Argyle 2004, s. 169-170).

Młodzi dorośli najczęściej dokonali już wyborów edukacyjnych. Jednak w sytuacji, kiedy kształcenie na poziomie wyższym straciło elitarny charakter (Mianowska 2012), a kategorie młodzieży studiującej i niestudującej wydają się coraz bardziej zbliżone, uzasadnione jest stawianie pytania o to, czy studiowanie rzeczywiście stanowi jeden z czynników, który różnicuje życiowe priorytety i preferencje dotyczące dróg osiągania szczęścia, czy w tym względzie dokonuje się unifikacja.

Metodologiczne założenia analiz

W artykule zostały podjęte analizy, których celem było zbadanie, czy studiujący i niestudiujący młodzi dorośli różnią się w kwestii wyboru kryteriów udanego życia. Osiągnięciu tego zamierzenia służyć miała analiza hierarchii warunków udanego życia w obu grupach oraz porównanie częstości wskazań poszczególnych kryteriów przez studiujących i niestudujących młodych dorosłych. Celem analiz było również rozpoznanie dynamiki tych wyborów w ostatnich piętnastu latach. Przedkładane analizy zostały podporządkowane następującym pytaniom badawczym:

- Jaka jest hierarchia warunków udanego, szczęśliwego życia studiujących i niestudiujących młodych dorosłych?
- Czy studiujący i niestudiujący młodzi dorośli różnią się w kwestii preferencji poszczególnych warunków?
- Jaka jest dynamika preferencji poszczególnych warunków udanego, szczęśliwego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych?

Sformułowane hipotezy zakładały istnienie zróżnicowania między studiującymi i niestudującymi młodymi dorosłymi w preferowaniu warunków zapewniających życiową pomyślność⁵.

Aby ustalić odpowiedzi na postawione pytania i dokonać weryfikacji hipotez, wykorzystano dane z cyklicznych badań prowadzonych przez zespół badaczy pod kierunkiem profesora Janusza Czapińskiego „Diagnoza Społeczna. Warunki i jakość życia Polaków”. Wykorzystano dane z ośmiu edycji badań prowadzonych w latach: 2000, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013 i 2015 (Diagnoza Społeczna... 2016).

⁵ W badaniach uwzględniono następujące warunki: (1) *pieniądze*, (2) *dzieci*, (3) *udane małżeństwo*, (4) *praca*, (5) *przyjaciele*, (6) *opatrność*, *Bóg*, (7) *pogoda ducha*, *optymizm*, (8) *uczciwość*, (9) *życzliwość i szacunek otoczenia*, (10) *wolność i swoboda*, (11) *zdrowie*, (12) *wykształcenie*, (13) *silny charakter*, (14) *inne*.

W analizach zostały uwzględnione odpowiedzi dwóch kategorii badanych – studiujących i niestudiujących młodych dorosłych⁶. Badani mogli dokonać wyboru co najwyżej trzech warunków z listy 13 decydujących o życiowej pomyślności lub podać inny, niewymieniony warunek.

Dla sprawdzenia, czy rozkłady preferencji badanych studiujących i niestudiujących w danym roku są odmienne, wykorzystano test chi kwadrat. Różnice między odsetkami wskazań na poszczególne warunki w kolejnych latach ustalono na podstawie testu proporcji dla prób niezależnych. O różnicach istotnych statystycznie orzekano, jeśli p-wartość wyznaczona przez program statystyczny była mniejsza od 0,05 ($p < 0,05$). Analizy wykonano z wykorzystaniem pakietu PS Imago i oprogramowania statystycznego na stronie www.vassarstats.net.

Wyniki badań

Hierarchie warunków udanego, szczęśliwego życia

Omówienie wyników badań rozpocznie prezentacja analiz przeprowadzonych w celu ustalenia odpowiedzi na pytanie dotyczące rankingu warunków udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych.

Uporządkowane według częstości wyborów listy warunków uznawanych za niezbędne dla udanego życia młodych studiujących Polaków w każdym roku badania otwiera *zdrowie*. Do 2015 r. na drugiej pozycji systematycznie lokowało się *udane małżeństwo*, które wybierane było zdecydowanie częściej niż *praca* lub *pieniądze*. Jednak w ostatnim badaniu przesunęło się na czwartą pozycję, ustępując miejsca *pieniądzom* i *przyjaciołom*. *Pieniądze*, podobnie jak *praca*, lokowały się w wyborach studentów zamiennie na trzeciej lub czwartej pozycji, otrzymując zbliżone wartości wskazań. Wysoką pozycję wśród kryteriów życiowej pomyślności zajmują *przyjaciele*. Wśród czternastu warunków posiadanie przyjaciół zajmowało w kolejnych badaniach piątą lub szóstą pozycję, a w ostatnim roku ten warunek znalazł się na trzecim miejscu. W zależności od roku badania na piątym lub szóstym miejscu znajduje się *wykształcenie*. W następnej kolejności w wyborach studentów pojawiają się *pogoda ducha* i *optyzymizm*, które zajmują w zasadzie niezmiennie siódmą pozycję (oprócz roku 2009). Stosunkowo wysoko

⁶ Aby wyodrębnić w każdym roku badania kategorie badanych zastosowano następujące kryteria wyboru: przyjęto, że kategorię „młodzi dorośli” wyznacza wiek badanych – od 19 do 25 lat. Ze względu na korzystanie (w roku badania) z usługi edukacyjnej w szkole wyższej (w trybie dziennym, wieczorowym lub zaocznym) wyróżnione zostały wśród młodych dorosłych dwie kategorie: studiujący i niestudiujący. W kolejnych latach liczebności porównywanych grup przedstawiają się następująco (studiujący/niestudiujący): rok 2000 N = 240/739, rok 2003 N = 397/911, rok 2005 N = 393/837, rok 2007 N = 657/1203, rok 2009 N = 1230/2338, rok 2011 N = 1094/2217, rok 2013 N = 957/2071, rok 2015 N = 742/1707.

studenci oceniają znaczenie dla życiowej pomyślności okoliczności niezależnych od woli człowieka: *opatrności i Boga*. Znaczenie tego czynnika wyraża najczęściej ósma lub dziewiąta pozycja. Dopiero po tych warunkach pojawia się w rankingu najczęściej posiadanie *dzieci*. Na początku XXI w. zajmowało dziesiątą pozycję, a w kolejnych latach przesuwało się w hierarchii o jedno miejsce do przodu lub pozostawało niezmiennie, lokując się na ósmej lub dziewiątej pozycji (w 2009 na siódmej). W ostatnim roku badania (2015) przesunęło się ponownie na „wyjściową”, dziesiątą pozycję. Posiadanie dzieci z perspektywy pozycji zajmowanej w rankingu analizowanych warunków nie wydaje się zatem szczególnie preferowanym przez młodych studiujących kryterium szczęśliwego, udanego życia. Kolejnym warunkiem na liście były *wolność i swoboda*, które lokowały się wokół dziesiątego miejsca. Pozostałe kryteria, do których mogli odnieść się badani: *silny charakter, uczciwość, życzliwość i szacunek otoczenia* lub *inne* były wskazywane najrzadziej (przez mniej niż 10% badanych) i zajmowały w każdym roku ostatnie pozycje.

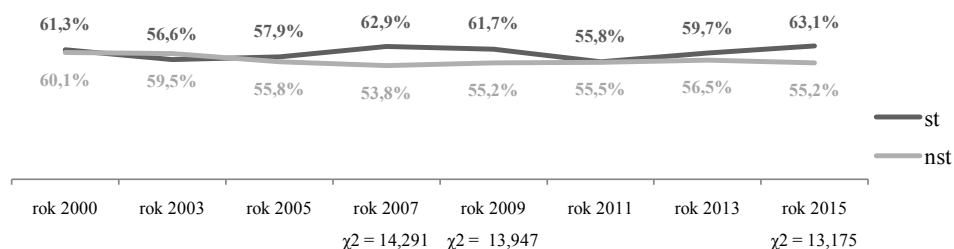
Podobnie jak studenci, również niestudujący najczęściej wskazują *zdrowie* jako warunek udanego, szczęśliwego życia. Jest ono wymieniane w każdym roku jako najważniejsze kryterium życiowej pomyślności. Zajmujące wśród studentów drugą lokatę *udane małżeństwo* nie było jednak tak wyraźnie preferowane przez niestudujących respondentów. W kolejnych badaniach odsetki wskazań na *udane małżeństwo, pracę* lub *pieniądze* były na zbliżonym poziomie i zamiennie zajmowały drugie, trzecie i czwarte miejsce. Niestudujący młodzi Polacy częściej niż ich studujący rówieśnicy przyznają, że warunkiem udanego, szczęśliwego życia jest *posiadanie dzieci*. W pierwszych pięciu pomiarach *dzieci* zajmowały niezmiennie piątą lokatę, ale w ostatnich trzech badaniach przesunęły się na szóstą pozycję, ustępując miejsca *przyjaciółom*. Wśród niestudujących jako warunek szczęśliwego, udanego życia zyskuje na znaczeniu *posiadanie przyjaciół*. Na początku drugiej dekady kryterium to przesunęło się z szóstej pozycji na piątą. Niżej niż w hierarchii studentów lokuje się w wyborach niestudujących *wykształcenie*. W kolejnych latach zajmowało siódmą pozycję, a w ostatnim roku badania ósmą. Z kolei niestudujący badani coraz rzadziej wiążą życiową pomyślność z *opatrnością i Bogiem*. Lokata tego kryterium zdecydowanie spadła po roku 2007, kiedy to ze stosunkowo niezmiennego ósmego miejsca przesunęła się na prawie ostatnie pozycje. Hierarchię warunków życiowej pomyślności niestudujących młodych dorosłych w każdym roku badania zamykają: *pogoda ducha, optymizm, wolność, silny charakter, uczciwość, życzliwość i szacunek otoczenia* oraz *inne*. Dynamika tych kryteriów w obrębie ostatnich pozycji rankingu jest stosunkowo duża, ale na te wartości wskazuje mniej niż co dziesiąty badany. Referując zmienność tych kryteriów, można podkreślić rosnącą w rankingu pozycję *wolności i swobody* oraz stabilne, choć na ogół ostatnie, miejsce *życzliwości i szacunku otoczenia*.

Analizując porządki wyborów w kolejnych latach, można stwierdzić, że poglądy studiujących młodych dorosłych dotyczące tego, co stanowi warunek udanego życia są stosunkowo stabilne. Pozycje poszczególnych kryteriów na ogół nie się zmieniały znacząco w kolejnych latach, a odnotowane zmiany obejmowały przemieszczenia o jeden poziom wyżej lub niżej w stosunku do poprzedniego badania. W przypadku niestudiujących dynamika zmian w kolejnych latach jest większa, a niektóre wartości zmieniają położenie w hierarchii o 2-3 pozycje.

Zróźnicowanie i dynamika wyborów warunków udanego, szczęśliwego życia⁷

Zdrowie

Niezmiennie we wszystkich edycjach badań najczęściej wskazywanym warunkiem udanego życia jest *zdrowie*. Odsetek przedkładających zdrowie ponad inne wartości wynosi ponad 50%. Postrzeganie zdrowia jako warunku udanego życia cechuje nie tylko najwyższa pozycja, ale również stabilność odsetka wskazań⁸. Niestudiująca młodzież jednak nieco rzadziej przypisuje pomyślność życiową dobrej kondycji zdrowotnej.

Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat jeśli $p < 0,05$. Dla wszystkich tabel $df = 1$.

Wykres 1. Odsetki wyborów *zdrowia* jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne.

⁷ Problem badawczy dotyczący zróźnicowania opinii młodych dorosłych w zakresie wyborów warunków udanego życia ze względu na bycie (lub nie) studentem wymagał przeprowadzenia porównań wskazań poszczególnych kryteriów udanego życia pomiędzy wyróżnionymi kategoriami młodych dorosłych. Z kolei sformułowanie odpowiedzi na pytanie o dynamikę wyborów poszczególnych warunków wymagało przeprowadzenia porównań wskazań poszczególnych kryteriów wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych pomiędzy kolejnymi latami, w których prowadzone były pomiary. Wyniki tych analiz omówione zostaną równolegle.

⁸ Różnice istotne statystycznie wśród studiujących odnotowano pomiędzy latami 2009-2011 ($z = -2,950$), wśród niestudiujących nie odnotowano różnic istotnych statystycznie.

Udane małżeństwo

W porządku warunków udanego życia dla studiujących druga pozycja najczęściej jest zarezerwowana dla związku z drugą osobą. Wśród młodzieży niestudiującej położenie *udanego małżeństwa* w hierarchii nie jest tak stabilne. Mimo to częstość wybierania tego kryterium jest zbliżona wśród studiujących i niestudiujących młodych Polaków. Jednocześnie z przeprowadzonych analiz wynika, że młodzi ludzie coraz rzadziej uznają, że związek formalny jest wyznacznikiem życiowej pomyślności. W pierwszej dekadzie XXI w. wyniki badań pozwalały odnotować stabilność ocen w tym zakresie. Odsetek wskazań w obu wyróżnionych kategoriach pozostawał na zbliżonym poziomie, a wskazania w kolejnych latach nie różniły się istotnie statystycznie. Jednak w pomiarach następujących po roku 2009 zarówno wśród studiujących, jak i niestudiujących zdecydowanie maleje odsetek wyborów *udanego małżeństwa* jako kryterium szczęśliwego, udanego życia, a różnice wskazań pomiędzy pomiarami w kolejnych latach są istotne statystycznie⁹. W ciągu piętnastu lat dzielących pierwszy i ostatni pomiar wskazania tego warunku spadły zarówno wśród młodzieży studiującej (o ok. 18%), jak i niestudiującej (o ok. 17%). Powyższe ustalenia wskazują, że skala tej zmiany jest stosunkowo duża, a jej konsekwencje mogą być znaczące dla życia społecznego.

Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat, $p < 0,05$ $df = 1$.

Wykres 2. Odsetki wyborów *udanego małżeństwa* jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne.

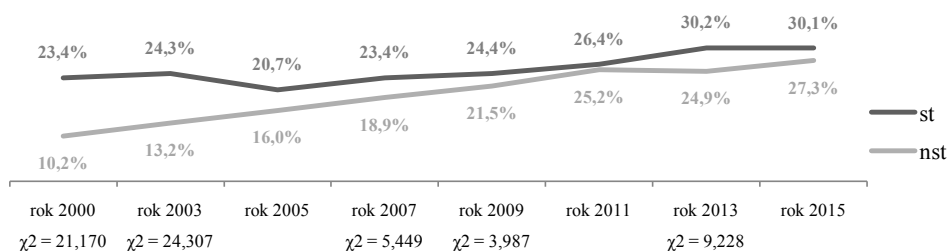
Przyjaciele

Posiadanie *przyjaciół* w hierarchii studentów zajmowało na ogół wyższą pozycję niż w hierarchii niestudiujących. Wskazania na to kryterium wśród niestudiujących (choć na ogół statystycznie istotnie niższe niż wśród studentów) rosną jednak od początku

⁹ Różnice statystycznie istotne odnotowano wśród studiujących pomiędzy pomiarami w latach: 2009-2011 ($z = -2,418$), 2011-2013 ($z = -2,226$), 2013-2015 ($z = -2,616$), wśród niestudiujących: 2009-2011 ($z = -3,946$), 2011-2013 ($z = -4,085$), 2013-2015 ($z = -2,405$).

przewodzonych pomiarów i pomimo braku istotnych różnic między kolejnymi badaniami¹⁰ w ciągu analizowanego okresu odsetek umieszczających *przyjaciół* na liście kryteriów udanego życia wzrósł z 10,1% w roku 2000 do 27,9% w roku 2015. W tym czasie odnotowano również wzrost wyborów wśród studiujących młodych dorosłych. Zmiana nie była jednak tak spektakularna i wynosiła około 7%. W konsekwencji dystans między studiującymi i niestudiującymi w preferowaniu *przyjaciół* jako warunku życiowej pomyślności od początku wieku wyraźnie się zmniejszył.

Rosnące w tym samym czasie odsetki badanych wymieniających wśród warunków udanego życia posiadanie *przyjaciół* wydają się wskazywać, że obszar zaspokajania potrzeby bezpieczeństwa i relacji społecznych coraz częściej zostaje przenoszony z relacji małżeńskich i rodzinnych w obszar relacji przyjacielskich i związków nieformalnych.

Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat jeśli $p < 0,05$. Dla wszystkich tabel $df = 1$.

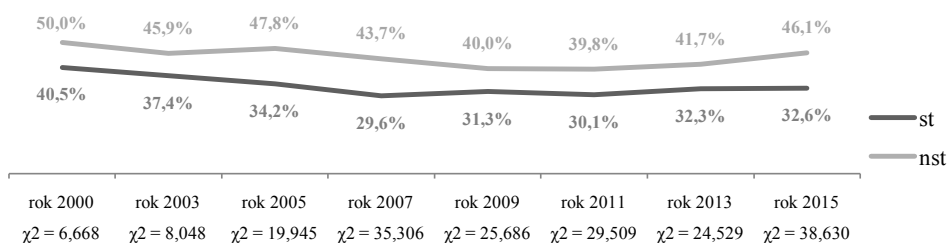
Wykres 3. Odsetki wyborów *przyjaciół* jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne

Praca i pieniądze

Zapewnienie bezpieczeństwa materialnego wiążące się z posiadaniem pracy i pieniędzy warunkuje przekonanie o szczęśliwym życiu, szczególnie tych, którzy nie zdecydowali się na podjęcie studiów. Ta grupa częściej wskazuje na *pieniądze* jako kryterium życiowej pomyślności. Około 10% różnica wskazań między studiującymi i niestudiującymi w każdym badaniu pozwala stwierdzić, że studenci, którzy najczęściej jeszcze nie są w pełni samodzielni materialnie, w mniejszym stopniu wiążą życiową pomyślność z posiadaniem zasobów finansowych. Około jednej trzeciej studentów wskazuje *pieniądze* jako warunek udanego, szczęśliwego życia.

¹⁰ Różnicę statystycznie istotną odnotowano wśród studiujących pomiędzy pomiarami w latach 2011-2013 ($z = 1,946$), wśród niestudiujących: 2009-2011 ($z = 2,917$).

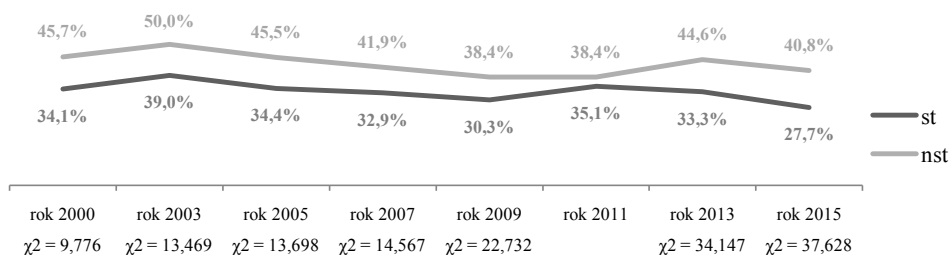
Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat jeśli $p < 0,05$. Dla wszystkich tabel $df = 1$.

Wykres 4. Odsetki wyborów *pieniędzy* jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne.

Podobny obraz rysuje się po odczytaniu wyników dotyczących *pracy*. *Praca* jako warunek udanego życia również wskazywana była we wszystkich pomiarach częściej przez młodzież niestudiującą. Odsetek wskazań w kolejnych latach zmieniał się dość dynamicznie, kształtując się na poziomie 40-50%¹¹ i był wyższy o około 10% od wskazań studentów. Jedynie badanie w roku 2011 pokazało zbieżność opinii w tej kwestii. Wyniki badań upoważniają do stwierdzenia, że młodzi ludzie, którzy nie podjęli studiów i na ogół funkcjonują już na rynku pracy lub podejmują takie próby, częściej niż pozostali uznają, że posiadanie *pracy* jest warunkiem życiowej pomyślności. Uzyskane dane pokazują również wyraźną różnicę w preferencjach studiujących i niestudiujących badanych w kwestii znaczenia *pracy* jako warunku udanego, szczęśliwego życia. Nie można jednak wskazać, w jakim stopniu jest to podyktowane rozpoczęciem kariery zawodowej (czy doświadczeniami szukania pracy) i koniecznością radzenia sobie z samodzielnym utrzymaniem – czyli instrumentalnym traktowaniem pracy, a o ile przekonaniem o jej autotelicznych walorach, wśród których można wymienić chociażby satysfakcję z wykonywanego zajęcia, traktowanie pracy jako źródła rozwoju osobistego, dającego możliwość podejmowania wyzwań i osiągnięcia zadowolenia z wypełnionych zadań, czy możliwość nawiązywania kontaktów międzyludzkich. Te wartości pracy (a przez to sama praca) mogą być na tym etapie dorosłości ewaluowane wyżej przez osoby, które nie kontynuują nauki, gdyż w większym stopniu mogą doświadczać ich braku, niż ucząca się młodzież, która te potrzeby może realizować na studiach.

¹¹ Różnice istotne statystycznie odnotowano wśród studiujących pomiędzy pomiarami w latach: 2009-2011 ($z = 2,452$), 2013-2015 ($z = -2,465$), a wśród niestudiujących: 2007-2009 ($z = -2,034$), 2011-2013 ($z = 4,108$) i 2013-2015 ($z = -2,346$).

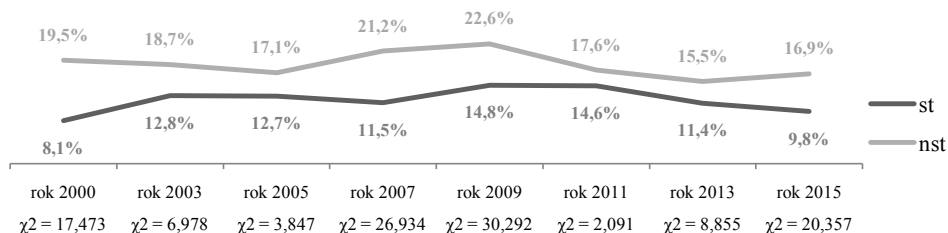
Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat jeśli $p < 0,05$. Dla wszystkich tabel $df = 1$.

Wykres 5. Odsetki wyborów *pracy* jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne.

Dzieci

Odsetek młodych ludzi wiążących życiową pomyślność z posiadaniem dzieci nie kształtuje się na wysokim poziomie. Mimo że wśród niestudiujących *dzieci* lokują się w hierarchii zaraz po *zdrowiu*, *pracy/pieniądzach/małżeństwie*, to odsetki wskazań są prawie dwukrotnie niższe (na poziomie niewiele mniejszym niż 20%). Takiego wyboru dokonuje jeszcze mniej studentów (co najwyżej 15% lub mniej). Przy czym dynamika wskazań jest stosunkowo nieduża¹², a różnice między studentami a niestudiującymi w każdym pomiarze okazały się istotne statystycznie. Ostatnie lata (2013, 2015) przynoszą przy tym nieznaczny spadek wskazań w obu grupach w porównaniu z latami poprzednimi.

Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat jeśli $p < 0,05$. Dla wszystkich tabel $df = 1$.

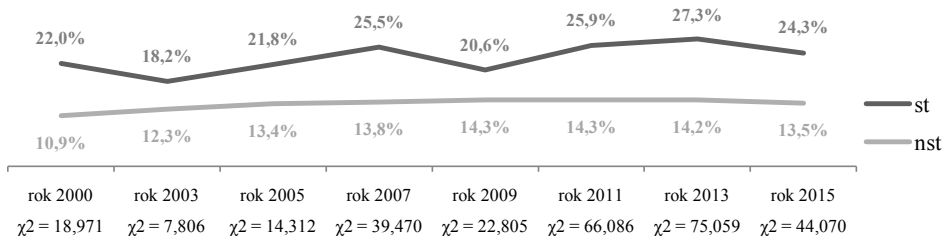
Wykres 6. Odsetki wyborów *dzieci* jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne.

¹² Wśród studiujących różnice istotne statystycznie odnotowano pomiędzy pomiarami w latach: 2007-2009 ($z = 1,991$) i 2011-2013 ($z = -2,034$), wśród niestudiujących w latach 2009-2011 ($z = -4,193$).

Wykształcenie

Tym, co odróżnia wybory studiujących i niestudiujących młodych dorosłych, jest też wartościowanie wykształcenia. *Wykształcenie* jako warunek udanego, szczęśliwego życia jest wyżej cenione przez osoby studiujące. Zajmuje wyższą pozycję w ich hierarchii i wskazywane jest częściej. Wybiera je nieco mniej niż 25% studiujących i 15% niestudiujących, a różnice między grupami są istotne statystycznie. Preferencja *wykształcenia* w kolejnych latach w zasadzie pozostaje na niezmiennym poziomie¹³.

Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat jeśli $p < 0,05$. Dla wszystkich tabel $df = 1$.

Wykres 7. Odsetki wyborów *wykształcenia* jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

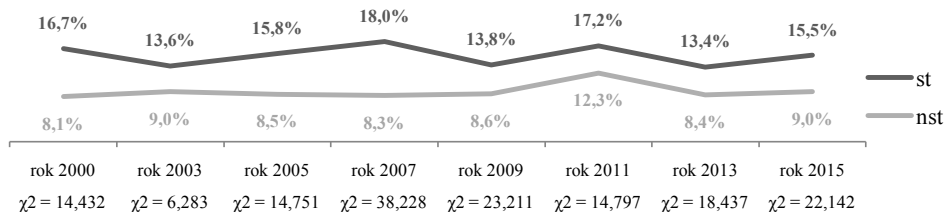
Źródło: opracowanie własne.

Pogoda ducha i optymizm

Kolejnym odmiennie wartościowanym warunkiem udanego życia jest *pogoda ducha i optymizm*. Pozytywne nastawienie wobec życia, skłonność do dostrzegania raczej jego dobrych stron czy przekonanie, że rzeczy w końcu układają się pomyślnie, częściej gotowi są uznać za czynnik odpowiedzialny za życiową pomyślność studentów. Warunek ten lokuje się wyżej w ich rankingu i wybierany jest przez około 15% studentów. Niestudiujący badani wskazują go prawie dwukrotnie rzadziej (odsetek wyborów na poziomie 8%), a różnice między grupami w każdym pomiarze są istotne statystycznie. W kolejnych latach odsetek wyborów tego warunku pozostawał stosunkowo stabilny¹⁴.

¹³ Różnicę istotną statystycznie odnotowano tylko wśród studiujących pomiędzy pomiarami w latach 2009-2011 ($z = 3,027$).

¹⁴ Różnice istotne statystycznie pomiędzy kolejnymi pomiarami wśród studiujących odnotowano w latach: 2007-2009 ($z = -2,382$), 2009-2011 ($z = 2,242$) i 2011-2013 ($z = -2,384$), wśród niestudiujących: 2009-2011 ($z = 4,009$), 2011-2013 ($z = -4,021$).

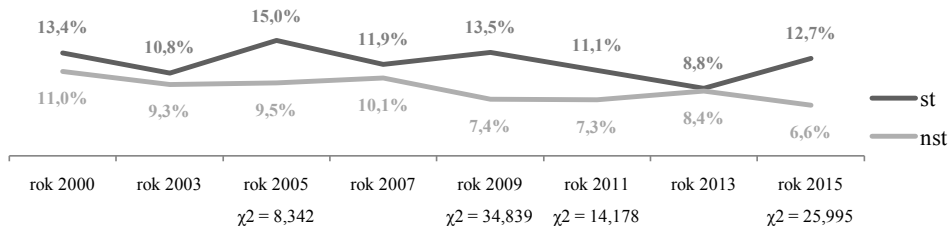
Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat jeśli $p < 0,05$. Dla wszystkich tabel $df = 1$.

Wykres 8. Odsetki wyborów pogody ducha, optymizmu jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne.

Opatrzność, Bóg

Studiujących i niestudiujących młodych Polaków różni również przekonanie o roli opatrności i Boga w dążeniu do szczęśliwego życia. Przekonanie, że to ona (On) zapewnia udane życie, częściej wyrażają studenci i lokują ten warunek wyżej w rankingu. Dynamika wskazań opatrności, Boga w kolejnych latach charakteryzuje się względną stałością¹⁵. W świetle tych wyników młodych niestudiujących dorosłych wydaje się cechować większe poczucie sprawstwa w kreowaniu życiowej pomyślności.

Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat jeśli $p < 0,05$. Dla wszystkich tabel $df = 1$.

Wykres 9. Odsetki wyborów opatrności, Boga jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

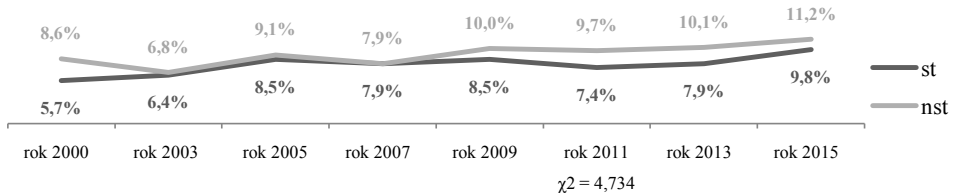
Źródło: opracowanie własne.

Pozostałe warunki

Zbliżone preferencje studiujących i niestudiujących młodych dorosłych odnotowano natomiast w przypadku warunków wybieranych najrzadziej, lokujących się na dole uporządkowanej listy kryteriów uwzględnionych w badaniach. Uczciwość, życzliwość i szacunek otoczenia, wolność i swoboda, silny charakter oraz inne to warunki, które

¹⁵ Różnice istotne statystycznie wśród studiujących odnotowano pomiędzy kolejnymi pomiarami w latach: 2013-2015 ($z = 2,681$), wśród niestudiujących: 2007-2009 ($z = -2,796$), 2013-2015 ($z = -2,128$).

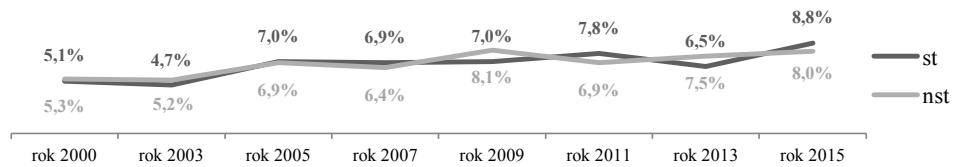
w wyborach studiujących i niestudiujących młodych Polaków pojawiały się prawie tak samo często (różnice istotnie statystyczne odnotowano sporadycznie), a przy tym stosunkowo rzadko (na tle innych warunków). W kolejnych pomiarach nie ulegał również istotnym zmianom poziom ich preferencji w obu grupach¹⁶.

Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat, $p < 0,05$ $df = 1$.

Wykres 10. Odsetki wyborów uczciwości jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

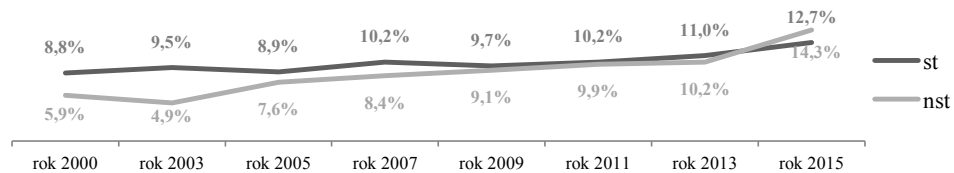
Źródło: opracowanie własne.

Brak różnic istotnych statystycznie

Wykres 11. Odsetki wyborów życzliwości i szacunku otoczenia jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne.

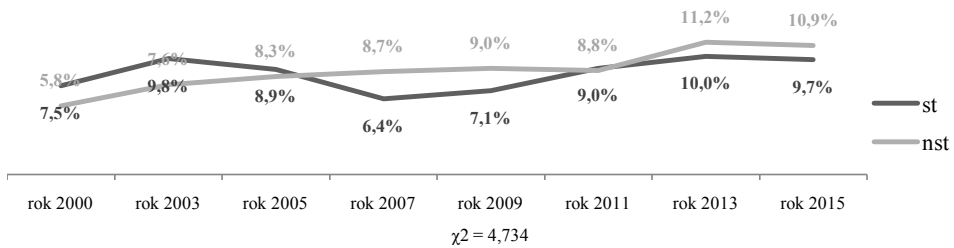

Brak różnic istotnych statystycznie

Wykres 12. Odsetki wyborów wolności i swobody jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne.

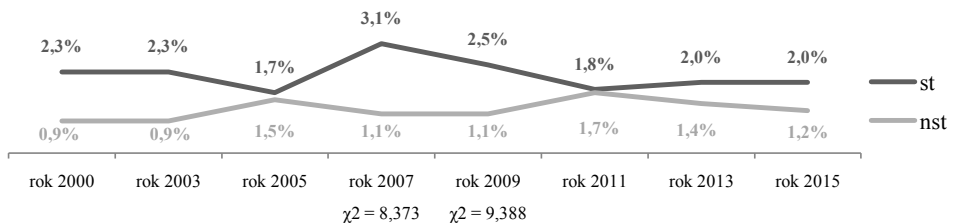
¹⁶ Nie odnotowano różnic istotnych statystycznie wśród studiujących i niestudiujących pomiędzy kolejnymi pomiarami w wyborach takich warunków, jak: uczciwość, życzliwość i szacunek otoczenia, inne. Różnice istotne statystycznie odnotowano jedynie wśród niestudiujących pomiędzy kolejnymi pomiarami we wskazaniach na wolności i swobodę w latach: 2003-2005 ($z = 2,350$), 2013-2015 ($z = 3,758$) i we wskazaniach na silny charakter w latach 2011-2013 ($z = 2,732$).

Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat, $p < 0,05$ $df = 1$.

Wykres 13. Odsetki wyborów *silnego charakteru* jako warunku udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne.

Pod rokiem badania podano wynik testu chi kwadrat jeśli $p < 0,05$. Dla wszystkich tabel $df = 1$.

Wykres 14. Odsetki wyborów *innych* warunków udanego życia wśród studiujących i niestudiujących młodych dorosłych

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Obrazy obu rankingów, choć dynamiczne, wykazują pewne prawidłowości. Niezmienne w wyborach młodych ludzi jest pierwszoplanowe wartościowanie *zdrowia*. Pozostałe warunki wskazywane były jednak z różną częstotliwością przez studiujących i niestudiujących badanych. Dla studentów ważniejsze okazywało się *udane małżeństwo* dystansujące wskazania na *pracę* i *pieniądze*. W ostatnim roku oddało jednak swoją wiodącą pozycję. Natomiast niestudujący młodzi dorośli na zbliżonym poziomie wartościują *udane małżeństwo*, *pracę* i *pieniądze*, lokując te warunki (w zależności od roku badania) zamiennie na kolejnych miejscach po najczęściej wskazywanym *zdrowiu*. Dla młodych Polaków posiadanie dzieci nie jest ważnym warunkiem życiowego szczęścia. Zarówno wśród studiujących, jak i niestudiujących kryterium to znajduje się na stosunkowo odległym planie. Studiujący częściej natomiast podnoszą znaczenie *wykształcenia*, *pogody ducha* i *optymizmu*, *opatrności* i *Boga* jako warunków życiowej pomyślności.

Wybory niestudiującej młodzieży są bardziej jednorodne. Najczęściej wybierają warunki lokujące się na szczycie rankingu: przede wszystkim *zdrowie*, a następnie *pieniądze/pracę/udane małżeństwo*. Wybory studiującej młodzieży nie są tak oczywiste. Dominujące jest preferowanie *zdrowia* i *małżeństwa*, którego – co należy podkreślić – popularność widocznie spada. Kolejne wartości – *pieniądze* i *praca* – wybierane są co najwyżej przez co trzeciego studenta. W swoich wyborach studenci częściej sięgają po inne warunki, ich wybory są bardziej rozproszone. W życiowym planie na szczęśliwe życie częściej umieszczają inne wyznaczniki niż *praca* i *pieniądze*. Dość wyraźnie wartościują stosunki międzyludzkie, są ważne – ważne jest udane małżeństwo, którego priorytetowe miejsce coraz częściej zajmują jednak dobre relacje z przyjaciółmi. Znaczenie *przyjaciół* rośnie również w wyborach niestudiujących.

Analizując uzyskane wyniki, można stwierdzić, że z jednej strony znajduje w nich swoje odzwierciedlenie kryzys rodziny, destabilizująca się rola instytucji małżeństwa traktowanej jako życiowa wartość i dominacja indywidualistycznych koncepcji życia. Z drugiej strony wyniki mogą być interpretowane jako ilustracja przynależnych okresowi *stającej się dorosłości* poszukiwań i gromadzenia zróżnicowanych doświadczeń w sferze bliskich relacji.

Przy tym również stosunkowo niska pozycja i niewysokie odsetki wskazań na *dzieci* jako warunku satysfakcjonującego życia wydają się mieć nie tylko swoje źródła w stosunkowo młodym wieku badanej grupy, ale również sięganiu po inne modele biografii życiowej (por. Czernecka 2014; Paprzycka i Izdebski 2016).

Może się okazać, że wśród studiującej młodzieży odraczanie decyzji o małżeństwie i założeniu rodziny nie jest związane wyłącznie z kolejnością realizacji życiowych zadań i chęcią zdobycia wykształcenia, ale może być konsekwencją przekonań współczesnych dwudziestokilkulatków, że na życiową pomyślność i satysfakcjonujące życie nie składają się wyłącznie zadania prokreacyjne i materialne zabezpieczenie bytu, ale sens życia mogą również nadać inne wartości. Przedłożone wyniki mogą być symptomem odkładania przez młodych wykształconych dorosłych decyzji o życiowej stabilizacji. To ta grupa rzadziej niż pozostała część społeczeństwa może się decydować na założenie rodziny i posiadanie potomstwa, a wiarę w życiową pomyślność częściej pokładać w opatrności lub Bogu i pogodnym, optymistycznym spojrzeniu na rzeczywistość.

Zawarte w przedłożonych rozważaniach odpowiedzi na pytania badawcze pozwalają na konstatację, że studiujących i niestudiujących różni wybór priorytetowych warunków, które dopomagają w osiągnięciu zadowolenia z życia. Studiujący rzadziej niż niestudiujący jako warunki udanego życia wskazują *pieniądze*, *pracę*, *posiadanie dzieci*, częściej natomiast *wykształcenie* i *pogodę ducha* i *optymizm*. Wydaje się, że odnotowane różnice w wyborach warunków zapewniających szczęśliwe, udane życie świadczą, że okres *stającej się dorosłości* w przypadku studiujących i niestudiujących

wykorzystywany jest na eksplorowanie różnych sfer życia. Studiujący intensywniej zdają się eksperymentować na polu społecznych relacji, niestudiujący w sferze pracy.

Przedmiotem dalszych eksploracji może być kwestia, czy w przyszłości przewartościowaniu ulegnie postrzeganie poszczególnych kryteriów¹⁷, a wybory młodych dorosłych są swoiste dla okresu wchodzenia w dorosłość, czy są na tyle trwałe, że w przyszłości zmienią stabilny¹⁸ obraz wyborów całego społeczeństwa.

Bibliografia

- Argyle M. (2004), *Przyczyny i korelaty szczęścia*, tłum. J. Radzicki, w: *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*, J. Czapiński (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 165-203.
- Bańka A. (2014), *Bezdecyzyjność kariery jako psychospołeczny wzór tranzykcji do dorosłości. Konstrukcja i charakterystyka psychometryczna Skali Decyzyjności Kariery*, „Czasopismo Psychologiczne”, nr 20/2, s. 237-246.
- Brzezińska A.I., Kaczan R., Piotrowski K., Rękosiewicz M. (2011), *Odroczona dorosłość: fakt czy artefakt*, „Nauka”, nr 4, s. 67-107.
- Czapiński J. (2013), *Indywidualna jakość i styl życia*, w: *Diagnoza Społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków – Raport*, „Contemporary Economics”, 7 [Special issue], 162-267 DOI: 10.5709/ce.1897-9254.107, <http://ce.vizja.pl/en/download-pdf/volume/7/issue/3.1/id/295>, 5.12.2016.
- Czapiński J. i in. (2015), *Główne wyniki i wnioski*, w: *Diagnoza Społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków – Raport*, „Contemporary Economics”, 9/4, s. 16-24, DOI:10.5709/ce.1897-9254.177, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf, 5.12.2016.
- Czernecka J. (2014), *Emancypantki i nieudacznicy? Medialny obraz singli i singlelek a ich rzeczywiste odniesienia*, „Dyskursy Młodych Andragogów”, t. 15, s. 311-327.
- Diagnoza Społeczna: zintegrowana baza danych (2016), www.diagnoza.com, 21.10.2016.
- Grotowska-Leder J., Rek-Woźniak M., Kudlińska I. (2016), *Polityka przebiegu życia – teoretyczne i metodologiczne ramy badań nad procesem osiągnięcia dorosłości*, „Przegląd Socjologiczny”, nr LXV (65), cz. 2, s. 83-104.
- Klimkowska K. (2016), *Wspieranie młodzieży akademickiej w dojrzewaniu do dorosłości*, „Kultura i Wartości”, nr 18, s. 69-86.

¹⁷ Powtarzalny charakter tych badań pozwolił na ustalenie, że ważne wydarzenia życiowe powodują modyfikacje w systemie wartości: np. zawarcie związku małżeńskiego zwiększa znaczenie *udanego małżeństwa*, rozwód jego pozycję obniża, urodzenie dziecka zwiększa pozycję *dzieci* w rankingu warunków *udanego życia*, natomiast utrata pieniędzy powoduje przywiązywanie mniejszej wagi do posiadania majątku (Czapiński 2013, s. 226-227).

¹⁸ W porównaniu z analogicznie przygotowanym zestawieniem opartym na wyborach dorosłych Polaków (powyżej 25. roku życia) wspólnie pozostaje wysokie wartościowanie *zdrowia*, jednak ewaluacja innych kryteriów jest odmienna. Najważniejsze preferencje dorosłych Polaków są stabilne i niezmiennie do początku XXI w., a trzy pierwsze pozycje zajmują: *zdrowie*, *udane małżeństwo* i *dzieci*. *Praca* i *pieniądze*, które w wyborach młodych ludzi z powodzeniem konkurują z *udanym małżeństwem*, w tym przypadku pojawiają się zamiennie w zależności od roku badania na czwartej pozycji. Jednocześnie wskazania na *zdrowie* i wartości rodzinne (*udane małżeństwo* i *dzieci*) zdecydowanie dystansują materialne wybory Polaków reprezentowane przez *pracę* i *pieniądze*.

- Marianowska A. (2013), *Pomiędzy adolescencją a dorosłością – koncepcja emerging adulthood* Jeffreya J. Arnetta, „Edukacja Dorosłych”, nr 1, s. 91-104.
- Mianowska E. (2012), *Uniwersytet Zielonogórski na rynku edukacyjnym. Analiza wyników rekrutacji na wydział pedagogiczny w latach 2002/2003-2010/2011*, „Rocznik Lubuski”, t. 38, cz. 2, s. 279-304.
- Pauluk D. (2015), *Studująca młodzież w okresie przejścia – możliwe zyski w rozwoju i stracone szanse*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”, t. 18, nr 1(69), s. 177-193.
- Paprzycka E., Izdebski Z. (2016), *Single i singielki. Intymność i seksualność osób żyjących w pojedynkę*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Szafraniec K. (2011), *Młodzi 2011*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.
- Szafraniec K. (2012), *Młodość jako wyłaniający się problem i nowa polityczna siła*, „Nauka”, nr 1, s. 101-122.
- Świda-Ziemia H. (1995), *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych*, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Wysocka E. (2013), *Wschodząca dorosłość a tożsamość młodego pokolenia – współczesne zagrożenia dla kształtowania tożsamości. Analiza teoretyczna i empiryczne egzemplifikacje*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych”, nr 1, s. 69-96.
- Zagórska W., Jelińska M., Surma M., Lipska A. (2012), *Wydłużająca się droga do dorosłości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa.

JAK BYĆ SZCZĘŚLIWYM I MIEĆ UDANE ŻYCIE? WARUNKI UDANEGO, SZCZĘŚLIWEGO ŻYCIA W OPINIACH STUDIUJĄCYCH I NIESTUDIUJĄCYCH MŁODYCH POLAKÓW

STRESZCZENIE: W artykule zaprezentowano wyniki analiz, których celem było zbadanie, czy studiujący i niestudiujący młodzi dorośli różnią się w kwestii wyboru kryteriów udanego życia. Celem było również rozpoznanie dynamiki tych wyborów w ostatnich piętnastu latach. W analizach wykorzystano dane z cyklicznych badań prowadzonych przez zespół badaczy pod kierunkiem profesora Janusza Czapińskiego „Diagnoza Społeczna. Warunki i jakość życia Polaków” (www.diagnoza.com). Obliczenia wykonano dla danych z ośmiu edycji badań prowadzonych w latach: 2000, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013 i 2015.

Uzyskane wyniki pozwalają na stwierdzenie, że studiujących i niestudiujących młodych dorosłych różni wybór priorytetowych warunków, które dopomagają w osiągnięciu zadowolenia z życia. Studiujący rzadziej niż niestudiujący jako warunki udanego życia wskazują *pieniądze, pracę, posiadanie dzieci*, częściej natomiast *wykształcenie i pogodę ducha i optymizm*. Odnotowane różnice mogą świadczyć, że okres *stającej się dorosłości (emerging adulthood)* w przypadku studiujących i niestudiujących wykorzystywany jest na eksplorowanie różnych sfer życia. Studiujący intensywniej eksperymentują na polu społecznych relacji, niestudiujący w sferze pracy.

SŁOWA KLUCZOWE: młodzi dorośli, warunki udanego, szczęśliwego życia, stająca się dorosłość, diagnoza społeczna.

HOW TO BE HAPPY AND LIVE A GOOD LIFE? THE CONDITIONS OF SUCCESSFUL, HAPPY LIFE IN OPINIONS OF STUDYING AND NOT STUDYING YOUNG POLES

SUMMARY: The article presents results of analyses aimed at checking whether studying and not studying young adults are distinct in terms of choosing criterions of successful life. The analyses also aimed at recognizing the dynamics of these choices in the recent 15 years. The analyses made use of data collected in a cycle research “The Social Diagnosis. Living conditions and quality of life of Polish people” (www.diagnoza.com) commissioned by a group of researchers led by professor Janusz Czapiński. The calculations were made for data collected in eight editions of survey commissioned in the following

years: 2000, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013 and 2015. The obtained results make it possible to determine that studying and not studying young adults differ in terms of choosing priority conditions of reaching life satisfaction. The studying less frequently than not studying ones indicate *money, work, having children* as conditions of successful life. The studying indicate *education, cheerfulness and optimism* more often than not studying ones as conditions of successful life. The data may suggest that the period of emerging adulthood, in the case of studying and not studying individuals, is used to explore different aspects of life. The studying ones experiment more intensively in the area of social relationships whereas not studying ones experiment in the area of work.

KEYWORDS: young adults, conditions of successful, happy life, emerging adulthood, social diagnosis.